

(és hasonlóságaiból) tudna értékes és érdekes megállapításokat tenni. Mi volt erősebb: a hagyomány (vallási vonatkozású névválasztás) vagy az újítás (nemzeti tudat hangsúlyozása), netán az asszimilációra való törekvésnek volt nagyobb ereje a gyermekek nevének megválasztásában?

Természetesen a közölt adatok önmagukban is annyi lehetőséget tartalmaznak a különböző irányú kutatások számára, hogy csak legyen elegendő névtanos, aki él a lehetőségekkel, fölhasználja új eredmények föltárására, új ismeretek kikövetkeztésére ezt a hatalmas anyagot. Leginkább pedig abban bizakodhatunk, hogy ennek a kötetnek a mintájára másutt is lesznek lelkes igazgatók, tanárok, tanulók, akik fölkatják az adatokat, s lesznek iskolájukat szerető lokálpatrióta polgárok, akik lehetővé teszik az összegyűjtött adatok megjelentetését, mind a helybeli érdeklődők, mind a tudományos fölhasználók számára.

HAJDÚ MIHÁLY

NAMEN UND IHR KONFLIKTPOTENTIAL IM EUROPÄISCHEN KONTEXT

[Nevék és a bennük rejlő konfliktusok – európai összefüggésben]

Szerkesztette: NICOLE ELLER – STEFAN HACKL – MAREK L'UPTÁK

Edition Vulpes, Regensburg, 2008. 338 lap

A német nyelvű kötet (néhány további írással kiegészülve) a Regensburgi Egyetemen 2007 áprilisában tartott névtani szimpózium összegyűjtött tanulmányait tartalmazza. A tanácskozás és a kötet fő témája a tulajdonnevek használatában rejlő konfliktusok bemutatása, a névhasználattal kapcsolatos kérdéseket nyelvpolitikai-nyelvi jogi keretbe ágyazva. A kötet 21 tanulmányának 23 szerzője Európa 14 országát képviseli, ez biztosítja a különféle névpolitikai kérdések széleskörű európai panorámáját. A német nyelvű (ausztriai, dél-tiroli, elzászi, németországi és svájci) szerzők mellett cseh, szlovák, lengyel, horvát, bolgár, norvég, finn és magyar kutatók írásait foglalja magába a kötet.

RUDOLF ŠRÁMEK (Csehország, 11–6) tanulmányában a nevekkel kapcsolatos konfliktusok tipologizálására tesz kísérletet. Elméleti írásának középpontjában a tulajdonnevek nyelvi sajátosságainak, társadalmi (kommunikációs) kontextusba való beágyazottságának és ideológiai funkciójának hármasa áll. (Sajnálatos, hogy a konfliktus kiváltására alkalmas [?] exonimákra példának felhozott magyar nyelvű *Bécs* városnév a nyomtatásban hibásan, *Bécz* alakban jelenik meg.)

RÜDIGER HARNISCH (Németország, 17–28) írása az ezredforduló német nyelvű sajtójából gyűjtött példákon mutatja be a történelmileg „terhelt” (német nyelvű) közép-kelet-európai földrajzi nevek használatának problémáit (pl. *Posen ~ Poznan*). A „külső” (jelen esetben német) megnevezések használatának vagy kerülésének okait kutatva a szerző a politikai korrektség, a történelmi hitelesség, illetve az idegen nyelv(ek) ismeretének és presztízsének kérdésköréit járja körül.

BJÖRN HANSEN (Németország, 29–42) korpusznyelvészeti módszereket felhasználva elemzi a népnevek lehetséges konnotációit, illetve az ennek alapot szolgáltató nemzeti-

etnikai sztereotípiákat. A szerző orosz, horvát, lengyel, német, spanyol stb. példák segítségével igazolja, hogy a népnevek konnotációi a különböző nyelvekben nem feltétlenül jelentik etnikai sztereotípiák jelenlétét.

PETER WIESINGER (Ausztria, 43–76) a többnyelvű földrajzi nevek (névpárok) használatának elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálja föl. A tanulmány elméleti részében a szerző helynevek (elsősorban városnevek) többnyelvűségének osztályozását végzi el, miközben hangsúlyozza a földrajzi nevek helyzetének időbeli és térbeli változékonyságát. A többnyelvű helynevek működését ezután néhány konkrét nyelvpolitikai példán keresztül mutatja be (finn–svéd, katalán/okszitán–francia, burgenlandi horvát/magyar–német).

HEINZ-DIETER POHL (Ausztria, 77–92) tanulmánya a WIESINGER által problémaként fölvetett karintiai, szlovénok által lakott településeken fölállított, illetve fölállítandó kétnyelvű helynévtáblák kérdéskörét járja körül. A szerző fölvezeti a kérdés történeti és nyelvpolitikai vonatkozásait, kitér a (javarészt a nyelvjárási szóbeliségben létező) szlovén nevek írott változatainak problémájára.

CÄCILIA WEGSCHNEIDER (Olaszország, 93–104) egy hasonlóan konfliktusokkal terhelt névtani helyzetet mutat be: a dél-tiroli német és ladin kisebbség földrajzi neveinek használatát. Összefoglaló írásában a szerző röviden kitér a dél-tiroli kisebbségi földrajzi nevek 20. századi történetére, majd vizsgálja a témával kapcsolatban ma fennálló politikai és társadalmi álláspontokat.

NEDAD MEMIĆ (Ausztria, ill. Bosznia-Hercegovina, 105–20) a 20. század végi délszláv háború nyomán kialakult boszniai helynévváltoztatásokat mutatja be. A tanulmány röviden, ám meggyőzően foglalja össze a soknemzetiségű és -vallású régióknak és helyneveknek korai történetét, majd leírja a bosnyák nevek szerbekre történő lecserélésének stratégiáit, valamint a háború utáni Bosznia helynevekkel kapcsolatos korrekciós nyelvpolitikai döntéseit.

VELIMIR PIŠKOREC (Horvátország, 121–32) az egykori Jugoszlávia egy másik területének névváltoztatásairól számol be. A horvátországi Đurđevac utcanevét az 1990-es évekbeli függetlenné válást követően azért változtatták meg, hogy eltüntessék a jugoszláv-kommunista korszak névtani nyomait. A szerző írásában bemutatja az utcanév-változtatás módszereit, az utcanévadás motivációit.

INGA SIEGFRIED és THOMAS FRANZ SCHNEIDER (Svájc, 133–52) közös tanulmányában a francia nyelvű Svájc egy német (anabaptista) nyelvszigetének (Mont-Tramelan) toponimáiról számol be, különös figyelmet fordítva arra a kérdésre, hogy milyen körülmények között válhat egy földrajzi név politikai üggyé.

WOLFGANG HAUBRICH (Németország, 153–70) tanulmánya a német–francia névtani konfliktusok egy másik vetületét, az elzász-lotaringiaiakat mutatja be. A tanulmányból megtudhatjuk, hogyan kísérelték meg német tudósok a 20. század első felében nyelvészeti-névtani érvekkel „visszanyerni” a németek számára Elzászt, hogyan érveltek mindkét oldalon (tudományos és áltudományos módon) földrajzi nevekkkel az etnikai elv érvényesítése mellett.

MARTINA PITZ (Franciaország, 171–86) az előbbi kérdéskör egy rövid korszakának bemutatását tűzi ki célul: a lotaringiai földrajzi neveknél a nemzetiszocializmus (1940–44) alatti erőszakos németesítést tárgyalja. (Az 1940-től indult „visszanémetesítés” eredményeképp létrejött német földrajzi neveket 1941-től vezették be a hivatalos névhasználatban, míg francia megfelelőik néhány évig tilalom alatt álltak.)

MAITZ PÉTER (Magyarország, ill. Németország, 187–218) tanulmánya a személynevek világába kalauzolja az olvasót: a 19. század végi, 20. század eleji névmagyarosítási hullámot mutatja be névideológiai és diskurzuselemzési szempontokat követve. A történeti keretbe ágyazott leírás nem a névanyagot tárgyalja, hanem a névmagyarosítás ideológiai hátterét, érvrendszerét, elsősorban a névmagyarosítással kapcsolatban megjelent (nem tudományos) írások elemzésén keresztül.

MÁRIA PAPONOVÁ (Szlovákia, 219–28) tanulmánya azt vázolja föl, miképpen hatottak a változó nyelvi viszonyok a mai Szlovákia területén található tulajdonnevekre, földrajzi és személynevekre egyaránt. A szerző néhány példán (pl. *Pozsony ~ Bratislava ~ Preßburg*) keresztül mutatja be a (mai) szlovákiai helynévanyag történeti változásait.

BARBARA CZOPEK-KOPCIUCH (Lengyelország, 229–38) a többnyelvű lengyelországi területek helyneveivel kapcsolatos konfliktusokról számol be, különös tekintettel az 1945 után kialakított névtani status quóra. A szerző bemutatja azokat a hatályos lengyel nyelvi jogi szabályozásokat, amelyek a tulajdonnevek használatára is hatással vannak, külön kitérve a nemzeti-nyelvi kisebbségek névhasználatával kapcsolatos kérdésekre.

WALTER WENZEL (Németország, 239–50) a németországi szorbok földrajzi és személyneveivel kapcsolatos kérdésekről ír. Térképeken mutatja be a Cottbus környékén használatos szorb (szláv) helynevek elterjedését és típusait, majd részletesen beszámol a német földrajzinév-anyagnak a szláv nevek történetét befolyásoló hatásáról. A tanulmány második felében a szerző a szorb személynevek sorsát mutatja be röviden, külön teret szentelve a nőnévképzőnek.

ERNST EICHLER (Németország, 251–62), a németországi szorbok, egyszersmind a névtani kutatások egyik vezéralakja tanulmányában hangsúlyozza, hogy a nevekkel kapcsolatos konfliktusoknak sok esetben nyelven kívüli (általában politikai) okai vannak. A szerző az alsó- és felső-lausitzi német és szorb helynevek és lengyel megfelelőik példáján mutatja be a többnyelvű névpárok különböző típusait.

JANA MARIE TUŠKOVÁ (Csehország, 263–70) írásában a cseh helynevek helyesírásának kérdéskörét járja körül, különös tekintettel az utcanevek írásmódjának változásaira. A szerző Brünn utcaneveit különböző morfológiai típusokba sorolja, majd ismerteti a különböző típusok esetében fennálló helyesírási problémákat.

ANNA CHOLEVA és VASIL RAINOV (Bulgária, 271–80) tanulmányában egy sajátos nyelvészeti kérdéssel ismerteti meg az olvasókat, amely Bulgáriának az Európai Unióba való belépésével különösen nagy hangsúlyt kapott: az alapvetően cirill írásmódú bolgár helynevek latin betűs átírásának problémáival. A szerzőpáros ismerteti az átírás alapelveit és az egységes transliteráció számára sajátos problémákat rejtő földrajzinév-variánsokat.

BOTOLV HELLELAND (Norvégia, 281–92) tanulmányából kiderül, hogy a norvégiai helynevek írásmódja körül zajló konfliktusok aligha hasonlíthatók össze azokkal a közép-kelet-európai nevek körüli vitákkal, amelyeket kisebbségi, illetve politikai okok idéznek elő. A szerző röviden beszámol a 20. század első felében lezajlott nagy norvégiai földrajzinév-változtatási hullámról és a kisebbségek (elsősorban a lappok) névhasználatáról.

SIRKKA PAIKKALA (Finnország, 293–308) ismertetéséből bepillantást nyerünk a mai finn főváros történetébe, miközben megismerjük Helsinki régi és új városrészeinek és utcáinak neveit. A szerző fotókkal illusztrált írása lépten-nyomon bizonyítja a névhasználatban is következetes finn–svéd kétnyelvűséget.

JÖRG FRITZSCHE (Németország, 309–32) a kötet utolsó írásában a nevekkel kapcsolatos jogi konfliktusokról és vitákról ír. Ezek fakadhatnak például márka- és üzletnevek, eredetmeghatározások használatából. A szerző ismerteti a velük kapcsolatos nemzetközi és németországi szabályozásokat, a nevek védelmének lehetőségeit, miközben külön kitér az interneten regisztrált doménnevekkel kapcsolatos jogi vitákra.

A kötet tehát a nevekkel kapcsolatos konfliktusokkal összefüggésben a földrajzi nevről árul el legtöbbet, a szerzők majd mindegyike a kisebbségi helyzetek, nyelvhatáron lévő helynevekből adódó konfliktusokról számol be. Mindössze egy-két írás érinti a személynevek és az egyéb névtípusok világát.

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ

**PAVLO CSUCSKA
ПРИЗВИЩА ЗАКАРПАТСЬКИХ УКРАЇНЦІВ.
ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
[A kárpátaljai ukránok családnevei. Történeti–etimológiai szótár]
Видавництво „Світ”, Львів, 2005. 702 lap**

A magyar névkutatók számára a kárpátaljai ukrán nyelvészek és névtanosok munkái kevésbé ismertek. Mivel ez a terület egykor a történelmi Magyarország szerves része volt, az itt végzett idegen nyelvű kutatómunka is segítségére lehet névtanosainknak.

2005-ben látott napvilágot PAVLO CSUCSKÁNAK, az Ungvári Nemzeti Egyetem professzorának a kárpátaljai ukránok családneveit bemutató történeti–etimológiai szótára. A szerző az 1970-es évek óta több tanulmányában foglalkozott a kárpátaljai ukrán családnevekkel, a nagyszabású mű (702 oldal) hosszú évtizedek gyűjtő- és kutatómunkájának az eredménye.

A szótár bevezető részében elméleti előzményként megismerkedhetünk a családnév fogalmával, tulajdonságaival, a szófaji rendszerben elfoglalt helyével. Elkülöníti az *ukrán nevek* és az *ukránok nevei* fogalmakat, s utóbbit állítja vizsgálatai középpontjába: a kárpátaljai ukránok által vizsgált minden családnévet, függetlenül eredetüktől.

A 16–17. századig az ukrán névadásra a ragadványnévadás volt jellemző; ezek a nevek nem öröklődtek, így nem tekinthetők családnévnek. CSUCSKA szerint a kárpátaljai ukránoknál a családnevek kialakulása és megszilárdulása a 18. század végén, II. József névrendelete nyomán következett be: más kisebbségekhez hasonlóan számukra is kötelezővé vált a családnév viselete. Ezzel megszakadt az a hagyomány, mely minden nemzeteknek létrehozta a saját neveit, s ettől kezdve egy korszaknak (a 18. század végének) a nevei váltak öröklődővé. A kárpátaljai ukránok körében kételemű névadás alakult ki a korábbi háromelemű nevek (keresztnev + apanév + szólítónév) helyett. Ennek az állításának némiképp ellentmondanak az egyes családnevekhez hozott történelmi példái, amelyek azt igazolják, hogy – valószínűleg magyar hatásra – az itt élő szlávoknál már korábban elterjedt a családnevek használata és örökítése (1570: *Jac., Sim., Alex. Lazarowich*, 1680: *Petrik Jur., Nekita, Nekolay, Thoma, Szimeon*; 1680: *Petrovan Griga*,